

Bienal, anayasa ve Türkiye'de modernlik

23/09/2007

10. Uluslararası İstanbul Bienali'ni bugünlerde yoğun tartışmalara konu olan yeni anayasa tartışmalarıyla ilişkilendiren kimse var mı bilmiyorum. Bana bu ilişkinin kurulması, Türkiye'de bireysel özgürlüklerin geleceğini düşünmek için iyi bir zemin oluşturabilir gibi geliyor.

AYŞE BUĞRA

10. Uluslararası İstanbul Bienali'ni bugünlerde yoğun tartışmalara konu olan yeni anayasa tartışmalarıyla ilişkilendiren kimse var mı bilmiyorum. Bana bu ilişkinin kurulması, Türkiye'de bireysel özgürlüklerin geleceğini düşünmek için iyi bir zemin oluşturabilir gibi geliyor.

10. İstanbul Bienali, çok güçlü ve radikal bir mesajla ortaya çıkıyor. Bu mesaj, küratörü Hau Honru'nun Bienal'in açılışı için hazırladığı metinde görüldüğü gibi, modernliğin vaatleri ve Batılı olmayan dünyadaki başarısızlıkları üstüne. Hau Honru, bu başarısızlıkların sebebini, modernliğin Batılı olmayan toplumlara elit sınıflar tarafından, silahlı kuvvetlerin ve uluslararası kapitalist güçlerin desteğiyle, tepeden inmece bir biçimde dayatılmış olmasına bağlıyor. Bunun halkın hayat koşullarında yarattığı olumsuz etkilere karşı girişilen toplumsal hareketlere yol açması gerektiğini dile getirirken şunu da etkiliyor: "Bu toplumsal hareketlilikler, aynı zamanda, uzun süredir 'gömülü' bekleyen sağ milliyetçilik, etnomerkezcilik, ırkçılık ve dini tutuculuk gibi birçok muhafazakâr ideolojiyi ve değerleri de uyandırdı ve bu grupların 'yeniden doğması'na ve çarpıcı toplumsal boşluklar içinde popüler olmasına izin verdi".

Küratör, modernliğin özgürleştirici potansiyelini reddeden muhafazakâr ideolojiler karşısında, bu potansiyele sahip çıkmaktan yana. Bu doğrultuda, Reşat Kasaba'nın 'Kemalist Kesinlikler ve Modern Belirsizlikler' başlıklı makalesinden şu alıntıyı yapıyor: "Devlet merkezli modernleşme modellerinin çöküşünü modernliğin çöküşüyle denk görmek, tarihi hâlâ son derece kısıtlayıcı bir modelin merceğinden okumak anlamına gelir. Modernliğin vaadini söndürmenin aksine, bu modelin süregelen zayıflayışı, kuramda ve uygulamada modernleşmenin özgürleştirici ve muktedir kılan dinamiklerini serbest bırakmaktır".

Bu dinamiklerin serbest bırakılmasının olmazsa olmaz koşulu, bireyin özgürleşmesinin, yani kendi hayatıyla ilgili özgür seçimler yapabilmesinin önündeki engellerin kaldırılması. Bu engeller, devlet baskısından, muhafazakâr cemaat baskısından veya ekonomik ilişkilerin niteliğinden kaynaklanabilir. Ancak bunların tamamını dikkate alan bir yaklaşım, modernliğin vaatlerini yerine getirmek konusunda başarılı olabilir. 10. Uluslararası İstanbul Bienali'nde sergilenen yaratıcılık, çağdaş sanatın bu yöndeki talepleri ne kadar güçlü bir biçimde dile getirebileceğini gösteriyor.

Anayasa tartışmaları

Peki Türkiye'de sürmekte olan anayasa tartışmalarının, modernliğin vaatleriyle ilişkisi ne? Tartışmanın, ortadan kalkması gerçekten çok sevindirici olacak bir devlet baskısını hedef aldığı ve bu açıdan son derece olumlu olduğu açık. Bunun yanı sıra çoğunluğun içselleştirdiği bir dini muhafazakârlığın iyice güçlendiği bir ortamda yer alan bu tartışmalar içinde, çoğunluk taleplerine cevap verme kaygısının büyük bir ağırlık taşıdığı görülüyor. Bu, sayısal

ağırlıkların ötesine geçip bireysel hak ve özgürlüklerin, gerektiğinde cemaat baskısına karşı korunabilmeleri için alınması gereken önlemlerin geri planda kalması tehlikesini içeren bir durum.

Bireyin muhafazakâr bir çoğunluğa ve cemaat baskısına ne ölçüde direnebileceği, eğitimin niteliğiyle yakından ilgili. Bu açıdan, hükümetin talebiyle bağımsız uzmanlarca hazırlanan anayasa taslağının, eğitimin temel amacının eleştirel düşünme yeteneğine sahip özerk bireyler yetiştirmek olduğuna değinmeden, din eğitimi konusunda ailenin taleplerine vurgu yapması, bazı kuşklara yol açabilecek nitelikte. Bu kuşklar, din derslerini gerçek anlamda seçmeli ders haline getirmek yerine, geniş bir kesim tarafından kullanılmayacağı veya kullanılamayacağı açık bir muafiyet imkanından bahsedilmesiyle biraz daha artıyor. Buna, bugünkü durumda eğitimin sorgulayan ve eleştiren bireyler yetiştirme amacını yerine getirmesinin önünde ciddi bir engel oluşturan imam hatip okullarının sayılarının işlevleriyle orantılı biçimde sınırlanması ve bu okullara kız öğrenci alınmaması gibi önlemlerin eğitimle ilgili tartışmalarda hiç gündeme gelmeyişiinden kaynaklanan endişeler de ekleniyor. Muhafazakâr taleplere duyarlılığın bir örneği, üniversitede başörtüsü yasağının anayasa tasarısında ele alınmış olması. 18 yaşını bitirmiş bir yetişkinin kılık kıyafeti yüzünden almayı hak ettiği bir kamu hizmetini almaktan engellenmesi gerçekten kabul edilebilecek bir şey değil.

Ama eğer bu duruma karşı anayasal önlem getirilecekse, Türkiye gibi, muhafazakâr bir din anlayışının sosyal yaşamı giderek daha çok etkiler hale geldiği bir toplumda, bu anlayışın içerdiği başı açık sokağa çıkma yasağına uymak istemeyenlerin, açık veya örtük sosyal baskılardan nasıl korunacakları sorusunun da sorulması gerekiyor. Üniversitedeki kıyafet serbestisinin kamu hizmeti verenlere yansması ihtimali konusunda açık tavır alınmayı ise, iyice düşündürücü. Çoğunluğun inancına sahip olmayan ya da o inancın şartlarını başka türlü yorumlayanların, devletin bütün vatandaşlara eşit uzaklıkta durduğuna inanmaları ve kendilerini eşit vatandaş olarak hissedebilmeleri için, devlet memurlarının dini inançlarını dışarıya yansıtmaktan kaçınmaları son derece önemli. Eğer dini inancı sergileyen bir kıyafetle eğitim alma hakkının aynı kıyafetle kamu hizmeti yapma hakkına dönüşmeyeceği konusunda herkese açıkça bilgi ve teminat verilmezse, karmaşık bir modern toplumda, özgür ve eşit vatandaşlar olarak birlikte yaşama imkanı sadece lafta kalabilir.

Sosyal haklara duyarsız

Modern bir toplumda özgür ve eşit vatandaşlar olarak birlikte yaşayabilmenin önemli bir koşulunu oluşturan sosyal haklar konusunda ise, anayasa taslağı hiç güven vermiyor. Oysa boğaz tokluğuna çalıştırılmak üzere oradan oraya taşınan mevsimlik işçilerin yollarda telef olmalarıyla veya bitip tükenmeyen iş kazaları sonucu hayatını kaybedenlerle ilgili haberlerin gazetelere yansıyor durduğu bir ülkede, sosyal hakların yaşama hakkıyla ne ölçüde bağlantılı olduğunun iyice fark edilmesi beklenirdi. Anayasa değişikliğiyle 12 Eylül rejimi temizlenmeye çalışılırken, bu rejimin sendikal özgürlükleri nasıl etkilemiş olduğu konusunda daha duyarlı olunması beklenirdi.

10. İstanbul Bienali'nde önemli bir Çinli sanatçı varlığı hissediliyor. Bunlardan biri, 1 Mayıs 2007'de, 1977'deki kanlı 1 Mayıs olaylarını anmak üzere Taksim'de toplanmaya çalışan insanların karşılaştıkları vahşi muameleye tanık olmuş ve Tiananmen Meydanı trajedisini hatırlamış. Bienaldeki çalışmasının (Antrepo'nun dışındaki ışıklı "meleklerle inanıyorum" yazısı), bu tanıklık ve hatırlayışla ilgili olduğunu söylüyor.

Çinli sanatçılar, Çin'in berbat bir baskı rejimi altında kapitalistleşme deneyimine aşinalıkları dolayısıyla, modernliğin kapitalistleşmeye indirgenemeyeceğini çok iyi biliyorlar. Türkiye'de ise, İslami muhafazakârlığıyla temayüz eden bir siyasi yaklaşımın küresel kapitalizme entegre olma konusundaki kararlılığı, modernleşme yolundaki ilerlemenin göstergesi olarak kabul ediliyor ve insanlara "Türkiye'nin İran gibi olmayacağı" konusunda güven veriyor. Ama kapitalist olmasının ötesinde, bireyi özgürleştirme ve muktedir kılma vaatleriyle, modern bir

geleceğin ne ölçüde mümkün olduğu sorusunun cevabı hiç net değil. Cevabı belirleyecek şeylerden biri, yeni anayasanın bireysel özgürlükleri kısıtlayan tek unsurun devlet olmadığı gerçeğini ne ölçüde dikkate alacağı.

AYŞE BUĞRA: Prof. Dr., Boğaziçi Üni.